

Kinderverzorging en Pleiade of de Paedotrophia van Scévole de Sainte Marthe (1584)

door

DR. L. ELAUT

De naam Sainte Marthe geniet in de Franse letteren van de zestiende en de zeventiende eeuw een eervolle reputatie.

Er zijn ook Sainte Marthe in de kunst en in de wetenschap, in de politiek en in de administratie, in de theologie en in de magistratuur, maar weinig in de geneeskunde. Afkomstig uit de streek van Poitiers is zij een van de meest doorluchtige families van de Franse adel.

Diegenen die de meeste glans op de naam geworpen hebben gedurende meer dan twee eeuwen, hebben evenwel een medische voorman, Gaucher I de Sainte Marthe, die lijfarts was van koning Frans I. Dat brengt ons tot het begin van de zestiende eeuw. Diens tweede zoon, Charles de Sainte Marthe, heeft geschitterd in de poëzie, in de godgeleerdheid en in de taalwetenschap. Hij kreeg het aan de stok met de klerus die niet op die lekenteoloog gesteld was. De reeks eindigt in de achttiende eeuw met Denis de Sainte Marthe, prior van de benedictijnen te Tours, en in 1720 generaal van zijn orde, die te Parijs in 1725 overleed¹.

Onderhavige bijdrage is gewijd aan de studie van het voornaamste werk van een ander vertegenwoordiger der familie, en niet van de minste, Gaucher II de Sainte Marthe, neef van Gaucher I.

In de bio-bibliografieën staat hij vermeld als administrator en als dichter. Hij studeerde te Parijs onder leiding van Adrianus Turnebus en Petrus Ramus. Dat zegt genoeg over zijn kennis van het Latijn, het Grieks en het Hebreeuws. Het verklaart ook de redenen waarom hij zijn naam, Gaucher de Sainte Marthe, verlatijnde in die van Scaevola Sammarthanus.

Gaucher II de Sainte Marthe werd te Loudun in 1536 geboren en stierf er in 1623. Hij bekleedde hoge ambten te Poitiers, te Blois en te Bourges : in 1579 was hij burgemeester en kapitein van Poitiers, hij hield koning Hendrik III en Hendrik IV in grote eer.

1. *Gr. Dict. univ.* 19e s. XIV, 62-63 ; L. Feugère, *Caractères et Portraits littér. du 16e s.* I, Paris 1859, 397-485.

Te Tours geraakte hij in ongenade ; hij moest zich terugtrekken en eindigde zijn leven in zijn geboortestad. Hij kwam vaak met allerlei geneeskundigen in aanraking, vooral met Théophraste Renaudot, koninklijk lijfarts wiens grafrede hij uitsprak.

Het geschreven werk van Scaevola Sammarthanus viel een groot sukses te beurt, nog tijdens zijn leven werd het meermaals herdrukt. Het zijn Latijnse en Franse dichtstukken van verschillende aard, oden, epigrammen, elegieën, en een didaktisch gedicht van groter omvang. Pierre Ronsard, de Pleiadedichter, zegt er veel goeds van : het is de taal van de Muzen zelf, zo schreef hij aan een vriend, wat het ook moge mishagen aan Bembo² en de goddelijke Fracastoro³.

De brief waarin Frankrijks toenmalige eerste dichter zich op die manier uitdrukt, prijkt vooraan in al de uitgaven van Sammarthanus' *Poemata*. Wij hebben die uitgaven niet geteld ; wij hebben er ene uit het jaar 1587 onder de ogen : *Scaevolae / Sammarthani / Poemata / ad / Henricum III. Galliae / et Poloniae Regem. / Lutetiae / Apud Mamertum Patissonium Typographum / Regium : In officina Roberti Stephani / MDLXXXVII*.

Zijn didaktisch gedicht, de *Paedotrophia*, werd herdrukt te Londen in 1708, en uitgegeven in dezelfde band met de *Callipaedia* van Claude Quillet. De twee gedichten behandelen een bijna analoog onderwerp, het tweede de kunst van schone kinderen te krijgen, het eerste de kunst van ze op te voeden. Beide zijn pedagogische werken ; het heeft niet belet dat zij ook tot de hygiënische traktaten gerekend worden. Waarschijnlijk omdat zij een zekere dosis geneeskunde bevatten, en vooral omdat zij er naar streven de principes van de fysische hygiëne in de kinderverzorging te laten gelden.

In een vorige studie hebben wij in het lang en in het breed over de *Callipaedia* van Quillet gehandeld⁴ en het is dan niet ongelegen hier de *Paedotrophia* van Sammarthanus te bespreken, des te meer dat deze laatste het van de eerste wint, zowel onder medisch als onder poëtisch oogpunt. De zestiende en de zeventiende eeuwen konden zich voor zulk letterkundig genre warm maken. Boileau zou in zijn *Art Poétique* van 1674, de regels voor het schrijven van zulke werken vastleggen, alsof hij wat orde wilde scheppen voor een chaotisch genre dat ten allen prijze Virgilius en zijn *Georgica*

2. Pietro Bembo, kardinaal en humanist uit de Renaissance, bekend om zijn Latijnse en Italiaanse geschriften.

3. Medicus te Verona, schreef het bekende gedicht *Syphilis sive de Morbo Gallico* (1530) ; van toen af kreeg de ziekte haar naam die zij thans behouden heeft.

4. *Le Fureteur Médical*, 1962, 259-268.

poogde na te bootsen, of Lucretius met zijn *De Natura Rerum* naar de kroon wilde steken.

Scaevolae Sammarthani PAEDOTROPHIA, sive de Puerorum Educatione Libri tres werd door zijn auteur aan de Franse koning Hendrik III opgedragen. Het werkje kwam voor de eerste maal in 1584 van de pers. De *Nouvelle Biographie Générale* schrijft dat er tien edities nog tijdens het leven van de auteur zelf verschenen, en evenveel na zijn dood⁵. Door de kleinzoon van Gaucher II, Abel, werd het stuk in proza vertaald; Pierre Joyeux, lijfarts van de koning, heeft het op Franse verzen gezet⁶.

Wij beschikken voor onze studie over de Londense uitgaaf van 1708.

De *Paedotrophia* behelst drie boeken, in totaal 1728 alexandrijnen. Het eraan te gronde liggend pathologische systeem is dat van de Grieks-Latijnse geneeskunde, met een duidelijke voorkeur voor Hippokrates. Het eerste boek behandelt de hygiëne van de aanstaande moeder, het tweede de hygiëne van de zuigeling, het derde de hygiëne van het zwakkere en zieke kind.

Vanaf het begin wordt men getroffen door een juiste kijk op alle dingen. Er zitten geen lelijke vlekken in het werk. De auteur gelooft niet aan de invloed van de hemellichamen, hij raadt kortdaat aan tijdig het advies van de artsen in te winnen, maar goed waarnemer die hij is, weet hij dat de geneesheer geen wonderen kan verrichten, en dat hij soms meer kwaad dan goed doet. Hij geeft er vooral de kwakzalvers en de onwetende vrouwtjes van langs. Hij is de wapenheraut van de juiste maat, het grote principe van de antieke geneeskunde dat door Hippokrates werd op de troon geheven. Hoe vaak zegt hij niet: in omni re modus (I, 264); medio via tramite tuta est (II, 149); nisi justus eorum sit modus, at servare modus mortalis numquam ingenia (II, 335), enz.. Nooit wijkt hij een duimbreed af van de geneeskraft der natuur, deze reddende engel en het primordiale principe van Hippokrates' ziekteleer en therapie.

De *Paedotrophia* lost niet alle problemen van de kinderverzorging op, menigmaal schiet zij te kort en dan gaat zij te keer tegen de doktoren die nutteloos de kinderen aan pijn blootstellen. Maar Sammarthanus geeft nooit slechte raad, zijn voorschriften zijn de wijsheid zelf en vertrekken nooit van verkeerde principes. Zelden ontmoet men in de zestiende eeuw zoveel gezond verstand, zo weinig noodlottige mystifikatie. De uiteenzetting is vlot en doet niet vaak een beroep op de muzen of de medische goden, zij wordt

5. t. 43, 149.

6. L. Feugère, *op. cit.*, 444.

doorspekt met oordeelkundige opmerkingen, die tot nadenken oproepen en die men graag voor zijn rekening neemt.

* * *

I.

Het eerste boek van de *Paedotrophia* vangt aan met de hygiëne van de zwangere vrouw. Het geeft hoog op van de geneugten der echtelijke vereniging, waarborg voor de instandhouding van het menselijk geslacht. Laat Venus het huwelijk niet afkoelen en laat God de Vader vruchtbaar zaad uitstrooien op de menselijke akkers, wij kunnen toch niet uitsterven, het beste deel van onszelf moet leven (vv. 46-47). Sammarthanus herneemt daarmee het bekende thema van Horatius (Od. III, 30, 6).

Verenigen wij voorts al onze krachten om aan de toekomstige kinderen het meest natuurlijke voedsel te waarborgen, de moedermelk. Verzen van de zuiverste schoonheid bezingen de zogende moeder, met een realistische wending verklaart de dichter hoe de natuur het aan boord legt om de voedende vloeistof ter plaats aan te voeren, op de mooiste plaats van het vrouwelijke lichaam. De melk is het bloed van de moeder, dat ofschoon van kleur veranderd, in wezen onveranderd is (vv. 100-106). De moeders zullen toch niet wreedaardiger zijn dan de tijgerinnen die zelf hun kroost voeden (v. 48). En daarenboven bewaart de natuurlijke voeding aan de boezem zijn ronding en aan de vrouwelijke borstklier haar bloei (v. 130). Het is een echte Franse geestigheid, zoals de Pleiade die op prijs stelde.

Voorts zal de zwangere geen spannende klederen dragen, om er slank voor te komen, zoals de Franse vrouwen het helaas doen (vv. 149-150); ze zal haar lichaam verzorgen (vv. 158-159), zich met licht werk ophouden (v. 193), zij zal het dansen en de zo schadelijke zwelgerijen vermijden (vv. 205-220) die oorzaak van miskraam kunnen worden. Uit alle kracht zal zij er zich op toelleggen haar vrucht te behouden (vv. 225-240) en zich niet blootstellen aan besmettelijke ziekten die zoveel hoop bedriegen (v. 226). Sammarthanus zinspeelt hier voor het eerst in zijn gedicht op de syfilis, die toen veel huisgezinnen verwoestte. Herhaaldelijk zal hij daar op terugkeren, want hij was onder de indruk gekomen van de schade die door de ziekte in de Europese maatschappij werd aangericht.

Het dieet is van het allergrootste belang voor de aanstaande moeder; zij zal niet te veel eten, geen te zoute of te bittere spijzen tot zich nemen, wel goed verteerbaar vlees, zij zal liefst water drinken of een licht wijntje (v. 259), zij eet best sappige vruchten

(v. 262), zij zal zich wachten voor elke buitensporigheid, „servare modum vix contigit ulli” (v. 265). Men zal tegen de onredelijke lusten van de zwangeren ingaan, maar even gemakkelijk aan de onschadelijke grillen toegeven (vv. 368-370). Wat nu de oorsprong van de zwangerschapslusten betreft, gelooft Sammarthanus dat ze sporen, onder vorm van naevussen, op het lichaam van de kinderen nalaten. Hij beroept zich hiervoor op de embryologie van de ouden.

Wanneer de geboorte zich aanmeldt, zal men de vroedvrouw ontbieden. Deze zal de buik en de uitwendige genitaliën van de barenden zalven, met het doel de ontsluiting van de baarmoeder te begunstigen (v. 395). Men zal de barenden verlossen in het bed of op een verlosstoel „*utraque tuta est via*” (v. 398). Zij zal rondwandelen zolang dit voor zichzelf noch voor haar kind enig gevaar oplevert. Zodra zij gaat liggen, zal zij steunen op het ledikant, of op de armen van een helpster (vv. 404-409). De beschrijving waarin de psychologische spanning van het oogenblik met elk vers toeneemt tegelijk met het waarnemen van goed geziene en zeer realistische details (v. 405) stijgt ten top in een schitterend vers dat van Vergilius is afgekeken (En. I. 33) „*tantae molis erit perituram educere prolem*” (v. 409).

Een mens werd geboren, het is de gelegenheid voor de dichter zijn hart, dat van lyrisme overvloedig, uit te storten. Hij bezingt de schepping en de Schepper, maar alles loopt uit op die ongelukkige geschiedenis van de appel en het verval van het eerste mensenpaar. Daar ligt de oorsprong van alle onheilen waar het mensengeslacht aan blootstaat.

* * *

II.

Het tweede boek behandelt de verzorging van de zuigeling. Zodra het kind geboren is, wordt het in goed verwarmde luiers gelegd. Men zal de navelstreng verzorgen, en zijn stomp in een met mirre gepoederd wollen doekje opnemen (v. 23). De stomp wordt flink afgebonden om bloeding te voorkomen. Men zal de ademhaling van de pasgeborene nagaan en op de kracht van het schreeuwen letten; al te zwak geschreeuw verraadt een zwak gestel (vv. 32-38). Des winters mag het kindje geen kou vatten, des zomers zal het niet stikken van de warmte (vv. 41-49); versterkt zijn huid door baden, waar men een weinig wijn aan toevoegt (v. 48); als de ademhaling te zwak is, kan men het best verwarmen met zijn eigen adem en door het inblazen van lucht van mond op mond.

Wanneer het kind flink gebouwd is en zich goed laat horen, kan men het gerust wassen, maar doet niet zoals de Germanen die hun pasgeboren wichten in het ijsskoude Rijnwater dompelen, zogezegd om ze vroegtijdig te harden tegen de stregheden van de oorlog, dat is een wildemansgewoonte (v. 26). Breng liever het kind in een warm bad, waar men wat rozenwater heeft aan toegevoegd, en later wat zout (v. 121), reinig de neus, de ogen, de oren, en de ledematen (v. 98).

Daarna legt men het kind te slapen in een goed opgemaakt bed (v. 144), na hem vooraf een ontlastingslepeltje van de beste honig te hebben gegeven, die van Narbonne b.v. is daarvoor uitstekend (v. 140). De kamer met het wiegje zal beschut zijn tegen guur weder, maar weerom „omnia iniquo sunt extrema loco” (v. 148). Laat u niet meeslepen door dwaze sentimentaliteit „agit ineptum curam infantis muliebre ingenium” (v. 150). Om het te bewijzen, verhaalt Sainte Marthe de dood van de koningszoon die in zijn wieg onder de dekens versmachtte (vv. 156-212). Het is een passus met epische allures.

Terugkomend op de borstvoeding, legt de auteur er de nadruk op dat de moeder na haar bevalling moet rusten; zij kan haar kind maar op nuttige wijze voeden, wanneer het lichamenlijk en psychisch evenwicht na een gebeurtenis van zulk een levensbelang voor haar is teruggekeerd (vv. 221-222). Wanneer de melk van de moeder niet passend is, of wanneer de moeder aan een aanstekelijke ziekte lijdt, zal men een voedster nemen. Er wordt hier bijgedacht: als de moeder aan syfilis lijdt (v. 231). De keus van een voedster is van het allergrootste belang: de voorschriften zijn die van Soranos van Efesos, waarbij de fysische en morele kwaliteiten de voorrang moeten krijgen (vv. 233-290).

De borstvoeding wordt, zoals het past, in lyrische termen beschreven, men zal er niets op aan te merken vinden. Hoe zal men te werk gaan bij zwakke kinderen? „ipsa natura magistra sit” (v. 313). Hoe dikwijls zal men voeden? „nec pigeat strophio toties nudare soluto” (v. 316), telkenmale als het kind van honger huilt.

Het spenen en tandenkrijgen nopen tot voorzichtigheid, de gemengde voeding nog meer. Men zal geen te zoeterig voedsel geven, het zet de gal aan en veroorzaakt darmwormen (vv. 333-334) „nisi justus eorum sit modus ,et servare modum mortalia numquam ingenia” (v. 335). Zoek naar het passend dieet „et mediis paulatim extrema petantur” (v. 343), Sammarthanus voegt erbij hoe men zal te werk gaan, hoe men het menu zal samenstellen, (vv. 338-357) en vooral hoe men op uiterste zindelijkheid zal letten (v.

356). Een goede voedster zal gauw aanvoelen of het kind huilt van de pijn, of van de honger (vv. 363-364), zij zal letten op het braaksel en op de stoelgang.

Kinderen zijn onderhevig aan emoties, men zal ze in slaap sussen met wiegeliedjes (vv. 383-387); niet met kalmerende middelen, daar zal men zich altijd voor hoeden (v. 388). Baad het kind dagelijks om zijn ledematen te sterken (v. 391), laat het zo vlug mogelijk lopen (v. 399), bij voorkeur in open lucht (v. 409). Voor het spenen geldt geen algemene regel „sors mutabilis omnia versat” (v. 409). De mooie leus!

Er is nog een andere „disce pati, puer : aetherias hac lege sub auras nascitur infelix hominum genus” (vv. 430-431). Het is het ogenblik voor een uitweiding, elke dichter heeft er, ze zijn meestal raak en verraden soms een grote diepzinnigheid. Hier is er een „ex affectu animi mortalia pendent corpora” (v. 452). De opvoeding van het kind behelst vooral de opvoeding van zijn wil en van zijn karakter: Scaliger leert: meliorem hominis partem curare decebat (v. 464). Men zal de luiards aanporren, de zwartkijkers opmonteren, de driftigen matigen, maar altijd „blandiciis, non vi” (v. 458). Het is ook de voornaamste reden waarom men de matigheid zal prediken, want de wijn is niet goed voor de maag en evenmin voor het karakter van de jonge kinderen (vv. 443-447).

De zeventig laatste verzen van het tweede boek der *Paedotrophia* zijn de ontlasting van een lyrisch gemoed, een lofzang op de poëzie, de liefde, het vaderland, de koning, de Latijnse dichters. Zij verraadt Sammarthanus' bedekte hoop, dat hijzelf ooit onder de Franse dichters zal opgenomen worden.

* * *

III.

Het derde boek behandelt de hygiëne van het zwakke en het zieke kind; het is het meest geneeskundige deel van het opus. De dichter somt de bij het kind vaakst voorkomende ziekten op, en geeft de behandeling aan zonder evenwel in allerlei details verloren te lopen. Maar wat baat het er enkele te genezen als de burgeroorlog zoveel slachtoffers eist? (v. 19-32) „mutua in arma ruant morituri” (v. 34). De Fransen zijn de burgeroorlog moe, en koning Hendrik zal weldra de innerlijke vrede opnieuw vestigen (vv. 36-43).

De kinderziekten zijn even talrijk als de wilde dieren in Libye. Eerst de ziekten van de navel, dit orgaan ontsteekt zeer licht, het kind huilt van de pijn, alles is gezwollen, zweert en bloedt (vv. 70-81). Een serieuze fistel kan ontstaan, zo het al geen sterkorale

fistel wordt (v. 88), of een hernia (v. 89). Men zal op de zieke plaats Florentijnse nardus strooien, of terpentijnzalf, of olie van Griekse noten (vv. 91-94), voorts verbanden met lupine in rode wijn gedrenkt om de ijselijke pijn te kalmeren (vv. 95-99).

Daarna wordt de tong behandeld. Men zal de tongriem snijden zo het kind er hinder van ondervindt, maar wacht u voor bloeding (v. 106). Er zijn ook tandvleesontstekingen die op de hals en de wangen overgaan en tot gevaarlijke flegmonen aanleiding geven (vv. 117-122), en kwaadaardige keelontstekingen (v. 129). De oorsprong van die kwalen is het slechte bloed van de voedster (vv. 134-140). Men behandelt ze door het innemen van citroensap of granaatappel (v. 147). Het is vitaminotherapie vóór de letter. De hals van het kind zal in warme omslagen van violettenolie of van gerstebloem gewikkeld worden (vv. 153-157).

Erger nog zijn de vretende verzwerigen op het verhemelte of de amandelen, zij reiken soms tot in de slokdarm en de maag, de oorzaak ligt in de slechte kwaliteit van de melk, de kwaal geneest moeilijk, „nec modus est unus ratioque medendi” (v. 168). De retrospectieve diagnose is gemakkelijk te maken, het zijn syfilitische letsels, met een ontzettende sterfte.

Zo het tandenkrijgen geen hoofdprobleem van de kinderverzorging is, moet men het toch niet onderschatten, want de kinderen hebben er last van (v. 176). Men kan ze helpen door tandmassage (vv. 189-197). Obstipatie zal men best bestrijden met honig (v. 202), met een verwekende zetpil (v. 205), zo nodig zal men de ontlasting afhalen met de steel van een kool, met een prei, of een malvewortel (v. 205). Darmloop zal men bestrijden met een afkooksel van witte papaver (v. 208), darmkolieken met omslagen van dille- of olijfolie (vv. 218-220), darmwormen met bittere zaden, rijpe appels, ossegal, komijn (vv. 250-258).

De symptomen van de wormziekte worden in de *Paedotrophia* uitstekend geobserveerd (vv. 244-249): braken, slapeloosheid, hoest; slechte melk is de oorzaak van de kwaal (v. 271). Darmprolaps zal men bestrijden met adstringerende afkooksels (v. 289). Melkkorst is een weldaad want ze ontlast de hersenen van verderfelijke humoren; zij geneest vanzelf (vv. 295-297). Anders is het gesteld met de eruptieve ziekten die zich over gans het lichaam kunnen verspreiden, en meestal littekens nalaten.

Sammarthanus behandelt een paar eruptieve ziekten waarvan de differentiële diagnose niet gemakkelijk is, omdat hun exanteem niet veel verschilt (v. 308). De beschrijvingen die hij geeft kunnen tot vier ziekten behoren: impetigo, pokken, roodvonk en syfilis. De auteur zelf gelooft aan één oorzaak, de verderfelijke natuur

van het menstruele bloed, dat tijdens de zwangerschap weerhouden werd en op de huid van de groeiende vrucht neerslaat (vv. 310-323). Het door de auteur geschilderde klinisch tafereel is moeilijk op een enkel ziektype toe te passen, men zou denken de pokken te herkennen, of de syfilis, zelfs het beeld van de difterie; vers 326 „neque pestis acerbior ulla est” kan voor elk gelden.

Hoe dan ook, de kwaal is ongeneeslijk, 't beste wat men doen kan is fris water drinken om het inwendig vuur te blussen (v. 339); men kan er een druppeltje nardusolie of kaneel aan toevoegen. Verloren moeite; zelfs de geneesheren hebben geen vertrouwen in hun behandeling, het is een vergissing te willen aandringen en het kind lastig te vallen (vv. 351-354). Sainte Marthe heeft in zijn gezin een jongentje van vier en een meisje van drie jaar verloren. Het gebeurt dat het kindje ondanks alles geneest (v. 368). De auteur schetst de behandeling. Hij geeft een methode aan om de etterpuisten te verweken en te doen afvallen zonder al te lelijke littekens na te laten, men is geneigd te denken dat de 150 verzen waarin hij die vreselijke eruptieve ziekte beschrijft, betrekking hebben op de pokken. Men zal er alles op zetten de huid ongeschonden te behouden „tantus amor, tanta est servandi cura decoris” (v. 437).

De rest van het derde boek besteedt Sammarthanus aan de uiteenzetting van zijn mening over de stuipen, waar sommige kinderen aan lijden. Weerom verwacht hij twee gans verschillende ziekten, de epilepsie en de kinderstuipen, zijn beschrijving is niet altijd doorzichtig. Meestal gaat het over de epilepsie en sommige verzen verraden een opmerkelijk observatietalent (vv. 450-456). De auteur legt de etiologie van de kwaal in de hersenen (vv. 458-462), waar dampen van verschillende oorsprong tot de bovenste verdieping opstijgen (vv. 404-471) en de zenuwsubstantie prikkelen. Tal van grote mannen hebben aan de vallende ziekte geleden: Romulus, Mahomet, Julius Caesar, Herkules. Sainte Marthe verhaalt in epische termen, die aan Homeros laten denken, de epileptische aanvallen van Herkules (vv. 481-496), en zet de te nemen maatregelen uiteen (vv. 508-516), het zijn dezelfde die wij nog steeds toepassen, behalve dan de eterproppen onder de neus van de patiënt, die de verfrommelde ruitbladeren (v. 515) vervangen en waarvan men de scherpe geur liet opsnuiven.

Na een uitweiding van dertig verzen ter eer van de godin die Herkules van zijn epileptische aanvallen bevrijdde, richt de schrijver zich tot Pafoon, arts van de goden, met de bede dat hij ons

leren zou hoe die zo indrukwekkende stuipaanvallen te vermijden (vv. 540-550), want voorkomen is beter dan genezen.

De stuwung die de oorzaak is van de hersenprikkeling bestrijdt men best door een verhittend dieet, dat de humoren opdroogt: weg derhalve de vochtige spijsen, de overdaad van wijn die men slechts met kleine slokjes zal drinken. Men zal geen watervallen of bergstromen bekijken (vv. 558-559), zich niet op een vochtige vloer te slapen leggen, geen sterke geuren opsnuiven, men zal de uiterste lichamelijke reinheid in acht nemen (vv. 559-583). Kaneel is de beste medicijn, men neemt ze in witte wijn (v. 570). Met sukses kan men gebrand haar of hertshoorn in poeder gebruiken, vóór het ontbijt, en dat gedurende één maand (vv. 572-580). Wat nu het dragen van een gedroogde pioenwortel als halshangertje betreft, met het doel zich tegen vallende ziekte te vrijwaren, Sammarthanus aanziet het als een grappige aardigheid, hoewel Apolloon zelf het voor een geluk aanbrengende talisman hield (vv. 601-614).

De eindverzen (vv. 615-658) worden gewijd aan de beschrijving van de stad Poitiers en haar schilderachtige omgeving, voorts aan koning Hendrik die over Frankrijk regeert na koning van Polen te zijn geweest. De dichter richt zich tot de goden met de bede dat zij aan de ouders een talrijk kroost zouden schenken, en aan de Franse koning een mannelijke spruit. In een allerlaatste beroep bezweert hij de opvoeders van de koninklijke kinderen dat zij de regelen zouden toepassen die voor hen gelden, evengoed als voor de meest plebejische voedster (vv. 654-658).

* * *

Wat is de plaats van de *Paedotrophia* van Scaevola Sammarthanus in de medische literatuur van de zestiende eeuw? Een zeer bescheiden plaats. Men verneemt in heel het gedicht, dat opgang maakte, geen enkele weerklank van de nochtans luidruchtige gedachtenstromingen die het menselijke denken beroerden sinds meer dan vijftig jaar. Het is een didaktisch gewrocht, samengesteld op het patroon van wat in de Latijnse literatuur in die aard voorafging, het wil niets meer en ook niets hoger bereiken. Verblind door een te grote bewondering voor de antieke letterkunde, laat Sammarthanus zich meeslepen door het programma van de Pleiade die alleen de kunst van de ouden wil nabootsen. Voor de meeste van zijn tijdgenoten kulmineert deze kunst in de *Ars Poetica* van Horatius.

Zich aan de kultuur van de ouden wijden, betekende voor hen ze nabootsen. De naturalistische wijsbegeerte werd door Lucretius

met verzen beschreven in zijn *De Natura Rerum*. De epikurische fysika, op de atoomtheorie van Demokritos gegrond, wordt er op een meesterlijke wijze uiteengezet. Lucretius' stijl en trant heeft stromen poëzie losgeslagen, wij vermenen dat de *Paedotrophia* een van die stromen is. Waarom toch zou de kinderverzorging niet het onderwerp en het doel van een gedicht kunnen uitmaken? Handelen de *Georgica* van Vergilius niet over de landbouw, en op welke innemende toon? Men treft in de *Paedotrophia* enkele tema's aan die de nationale poëzie niet versmaden, een thema dat de dichters van de Pleiade evenmin versmaden. Is het niet de hoge en zwaarwichtige kunstopvatting die ook door Sainte Marthe beleden en beoefend wordt?

Indien de bewondering voor de antieke literatuur niet beter gediend wordt dan door ze na te volgen, kan de navolging op het randje af tot het plagiaat gaan. We hebben meer dan één vers aangestipt in de drie boeken van de *Paedotrophia* om het te bewijzen. Er is geen enkele toespeling op de schitterende ontdekkingen op het gebied van de anatomie, die nochtans in Frankrijk grote weerklank vonden, er wordt geen aandacht besteed aan Ambroise Paré en zijn chirurgische suksessen, er heerst een volkomen stilzwijgen over de botanika die de farmakologie onderst boven had gekeerd, Paracelsus is een onbekende, en wat de zestiende eeuw voor de natuurwetenschap in zijn eigen Franse vaderland had verwezenlijkt, daarvan geen spoor. De *Paedotrophia* is een paramedisch verhaal op een poëtische toon, de poëzie heeft er de bovenhand.

Veel zogenaamde medische boeken van die tijd waren voor indokten bestemd, voor hen die leefden in het grensgebied van de medische praktijk, voor hen die uit beroep zich voor alles interesseerden. Deze laatsten waren een soort overschot uit de middeleeuwen, maar van een zeer verfijnde smaak. Zij waren de Latijnse taal trouw gebleven en waren bezeten door hun humanistisch ideaal, zij verwaarloosden al de rest en gingen onoplettend aan de diepe verandering die de biologische wetenschap onderging voorbij.

Hoe geneeskundig de *Paedotrophia* zich ook moge aandienen, zij is geen gewrocht dat de wetenschappelijke stempel van de Renaissance draagt. Zij is een juweeltje van dichtkunst, maar zij brengt niets nieuws voor de hygiëne, behalve dan misschien niet verloren te lopen in de details en geen aanleiding te geven tot mystifikatie.

In zijn soort is het didaktisch gedicht van Sammarthanus zeker een waardevol stuk, geschreven in een onberispelijke en kloeke

stijl, het reikt zeker ter hoogte van Vergilius, en Ronsard zegde hopen goeds van Sainte Marthe. Het is te begrijpen vanwege deze prins der Pleiade.

De *Paedotrophia* haalt tema's van politiek, van burgermoraal, van kinderhygiëne, van opvoeding dooreen, en is doorspekt met lyrische ontboezemingen. Verander de namen, de data, de plaatsen en men zou zich te Rome wanen, ten tijde van Augustus. Het toneel van de opvoering is verwisselbaar, de ideologie ook, de kristelijke monoteïst die Sammarthanus is, stelt schaamteloos het Grieks-Latijnse polyteïsme ten toon, om met een volkomen parallelisme tussen zijn gedicht en de homologe Latijnse gedichten te kunnen pronken. Het humanisme neemt dat zonder blikken of blozen voor zijn rekening. Aan de dichters is veel veroorloofd, Horatius heeft het gezegd.

Het aandeel van de hygiënische wetenschap in dat alles is zeer mager, niet meer dan nodig is. Gelukkig is Sammarthanus' hygiëne niet van de slechtste, want de auteur heeft oordeelkundig gekozen uit wat de antieke geneeskunde hem ter beschikking stelde.

Een indrukwekkend aantal van Sammarthanus' intellectuele tijdgenoten waren opgetogen met alles wat naar de oudheid zweemde, en gingen in de didaktische dichtkunst op. Zeldzaam waren diegenen die anderssoortige geestelijke aanwinsten betrachtten, en wier horizon zich niet tot de oudheid beperkte. In zijn hartstocht om tot het niveau van die oudheid te reiken, heeft Scaevola Sammarthanus een zeer schoon gedicht geschapen, maar hij is niet verder gegaan dan tot de grenspaal die twee werelden en twee opvattingen van elkander scheidt.

Zijn *Paedotrophia* hoort thuis in de gedachtenwereld van de oudheid waarvan het een schone bloem in volle zestiende eeuw is.